

УДК: 338

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Р.В. Устенко

Науково-дослідний економічний інститут
при Міністерстві економіки України

Постановка проблеми. Європейський досвід економічного зростання, попри відмінності між країнами, різноманітні варіанти їх соціальних моделей та велику кількість політичних ініціатив, свідчить про важливість інновацій для стабільного економічного розвитку. Перед Україною, яка обрала стратегічною метою політичну та економічну спрямованість на інтеграцію у світовий простір, пріоритетним завданням стає переорієнтація економіки країни на інноваційний шлях розвитку.

Тому актуальним провідним завданням державної науково-технічної політики стає створення та вдосконалення механізму забезпечення інноваційної діяльності, що передбачає передусім адміністративно-правове регулювання, включаючи законодавчі заходи з підвищення інноваційної активності та розвитку інноваційної інфраструктури, розробку й удосконалення правових і фінансових механізмів підтримки інноваційних структур інших типів.

Аналіз останніх наукових публікацій. Над дослідженням механізмів впливу держави на покращення інноваційного потенціалу працює велика кількість державних установ та міжнародних організацій. Вплив інноваційної політики на економічне зростання є предметом вивчення вітчизняних і зарубіжних науковців. Незважаючи на це, стратегія регулювання інновацій в Україні потребує подальших обговорень та досліджень.

Мета статті – науково-теоретичний огляд національної інноваційної системи України та виявлення перешкод в інноваційному розвитку галузей промисловості, що заважає ефективному впровадженню інновацій для досягнення науково-технічного прогресу.

Основними причинами нестабільності у фінансовому кліматі України для дослідницького та інноваційного секторів є:

- скорочення фінансування науково-технічної та інноваційної сфери. Загальний обсяг видатків на наукові дослідження й розробки як частка ВВП (наукоємність ВВП) протягом 2000–2009 рр. в Україні зменшився з 1,16% до 0,95% (у т. ч. з держбюджету – до 0,41%). Водночас у ЄС показник наукоємності ВВП становить 1,9%, Фінляндії й Швеції – 3,7%, США й Німеччині – 2,7%;

- неефективність системи бюджетного фінансування української науки. Система не налаштована на одержання кінцевого прикладного результату, а саме – виконання більшості науково-технічних робіт припиняється на завершальних найбільш ресурсоємних етапах дослідження експериментальних зразків і, в очікуванні продовження фінансування, морально старіє. Бюджетні кошти розпорюються між 36 головними їх розпорядниками, науковими структурами, частина з яких працює неефективно;

- законодавчі обмеження, що ускладнюють фінансування наукової сфери. Через ускладнену процедуру обслуговування Державним казначейством спецрахунків, з яких фінансується діяльність державних наукових установ і вищих навчальних закладів, замовники, у тому чис-

Проаналізовано національну інноваційну систему України. Розглянуто галузі промисловості України за ознаками інноваційної активності та досліджено темпи зростання показників, враховуючи індекс інфляції. Встановлено, що спад темпів зростання динаміки реалізованої продукції призводить до зменшення витрат на інноваційну діяльність.

Ключові слова: інновації, інноваційний розвиток, інноваційні дослідження, інноваційна продукція.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

лі іноземні, часто відмовляються співпрацювати з ними. Державні замовники науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР), на додаток до конкурсного добору, вимушені застосовувати процедуру конкурсних торгів при здійсненні закупівель за державні кошти;

- відсутність економічних стимулів у суб'єктів господарської діяльності здійснювати технологічну модернізацію шляхом запровадження нових науково-технічних розробок [1].

Сучасна наука і техніка відзначаються глобальними масштабами, проте взаємозалежність держави, науки та технологій має національний характер. Науково-технічні відносини з державою і взаємозалежність наукового результату і суспільства є основними.

Взаємозалежності повинні мати інтерактивний характер: з одного боку, спостерігається вплив науки і техніки, культури, економіки і політики на суспільство, а з іншого, суспільство впливає на науково-технічні відносини.

Інноваційний потенціал держави залежить від багатьох факторів. Найважливішими серед них є:

- адекватне концентрування фінансових та

організаційних ресурсів держави та бізнесу щодо науки та освіти; існування відповідних мереж освітніх, науково-дослідних та фінансових інститутів, а також інституціональних форм взаємодії;

- наявність механізмів стимулювання інноваційної діяльності державою;

- високий рівень інноваційної культури населення в цілому та бізнес-спільнот зокрема.

Незважаючи на труднощі, інноваційна сфера України поступово збільшує темпи росту під впливом ринкових та адміністративних факторів.

У таблиці 1 наведено кількість підприємств, що були задіяні в інноваційній сфері в 2005, 2008, 2009 рр. [2]. Найбільші інновації за цей період були спрямовані на придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій.

Разом з тим впродовж 2008–2009 рр. зменшилися витрати коштів на дослідження і розробки, внутрішні та зовнішні НДР, придбання нових технологій. Такий результат не сприяє економічному зростанню галузі промисловості у загальному випадку.

Таблиця 1. Інноваційна активність промислових підприємств за напрямками інновацій

	2005 р.		2008 р.		2009 р.	
	Всього, од.	у % до загальної кількості промислових підприємств	Всього, од.	у % до загальної кількості промислових підприємств	Всього, од.	у % до загальної кількості промислових підприємств
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1193	11,9	1397	13	1411	12,8
з них витрачали кошти за напрямками інноваційної діяльності:						
дослідження і розробки	317	3,2	361	3,4	324	2,9
внутрішні НДР	...	...	267	2,5	240	2,2
зовнішні НДР	...	...	152	1,4	137	1,2
придбання нових технологій ¹	113	1,1	107	1	90	0,8
з них						
придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів	61	0,6	...	...	...	...
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані з упровадженням інновацій ²	549	5,5	813	7,6	767	7
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва ³	378	3,8	...	...	...	...
маркетинг, реклама ⁴	336	3,3	...	...	...	...

¹ 3 2007 р. - придбання інших зовнішніх знань; ² 3 2007 р. - придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; ³ 3 2007 р. показник віднесено до інших витрат.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Для поглибленого аналізу інноваційної системи України автором було розглянуто кількісні та фінансові показники, що характеризують тенденції розвитку інноваційної системи в цілому, на прикладі промислових підприємств, що займалися інноваційною

діяльністю у 2005, 2008 та 2009 рр. за галузями промисловості [2] та розраховано частку інноваційних підприємств за видами економічної діяльності у досліджуваній період й темпи зростання (табл. 2).

Таблиця 2. Частка інноваційних підприємств промисловості України та темпи зростання (2005, 2008, 2009 рр.)

	Частка інноваційних підприємств (займалися інноваційною діяльністю), % до загальної кількості у 2005 р.	Частка інноваційних підприємств (займалися інноваційною діяльністю), % до загальної кількості у 2008 р.	Частка інноваційних підприємств (займалися інноваційною діяльністю), % до загальної кількості у 2009 р.	Темпи зростання 2008 р. до 2005 р., %	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., %
Промисловість України	11,9	13	12,8	9,24	-1,54
Добувна промисловість	5,4	5,9	5,5	9,26	-6,78
видобування енергетичних матеріалів	4,3	4	3,4	-6,98	-15,00
видобування неенергетичних матеріалів	6,5	7,5	7,1	15,38	-5,33
Обробна промисловість	13,3	14,3	14	7,52	-2,10
харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів	9,9	12	13	21,21	8,33
легка промисловість	9,9	9,7	8,5	-2,02	-12,37
текстильна промисловість та пошиття одягу	9,3	10,5	9,5	12,90	-9,52
виробництво шкіри та шкіряного взуття	13,1	6,2	4,6	-52,67	-25,81
виробництво деревини та виробів з деревини	6,2	9,5	8,8	53,23	-7,37
целюлозно-паперова промисловість; видавнича справа	7,7	10,1	9,1	31,17	-9,90
виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	38	34	34	-10,53	0,00
хімічна та нафтохімічна промисловість	19,9	20	20,5	0,50	2,50
хімічне виробництво	28,3	28,8	29,4	1,77	2,08
виробництво гумових та пластмасових виробів	10,4	12,9	13,3	24,04	3,10
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	10,1	10,3	8,4	1,98	-18,45
металургія та обробка металу	13,3	14,1	13,1	6,02	-7,09
Машинобудування	22	21,2	21,1	-3,64	-0,47
виробництво машин та устаткування	18,1	17,8	18,4	-1,66	3,37
виробництво електричного та електронного устаткування	26,2	25,3	23,8	-3,44	-5,93
виробництво транспортного устаткування	26,7	23,8	24,3	-10,86	2,10
інше виробництво, не віднесені до інших груп	10,7	11,4	10,5	6,54	-7,89
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	3,2	5,8	6,1	81,25	5,17

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Отримані результати щодо зміни частки інноваційних підприємств у загальному обсягу підприємств промисловості України за 2005, 2008 та 2009 рр. зображено на діаграмі темпів зростання (рис.1).

Аналізуючи дані рис. 1 та табл. 2, можна зробити такі висновки:

- найвагомніше місце у частці інноваційних підприємств промисловості України займають хімічне виробництво, виробництва коксу та нафтопереробки, електричного та електронного устаткування,

транспортного устаткування, машинобудування, хімічна та нафтохімічна промисловість;

- темпи зростання за 2005–2008 рр. частки інноваційних підприємств промисловості України є більшими, ніж з 2008 р. до 2009 р. Крім того за останні роки спостерігається спад частки інноваційних підприємств у структурі промисловості України;

- спад темпів зростання частки інноваційних підприємств промисловості за досліджуваний період сягнув майже 10,5%.

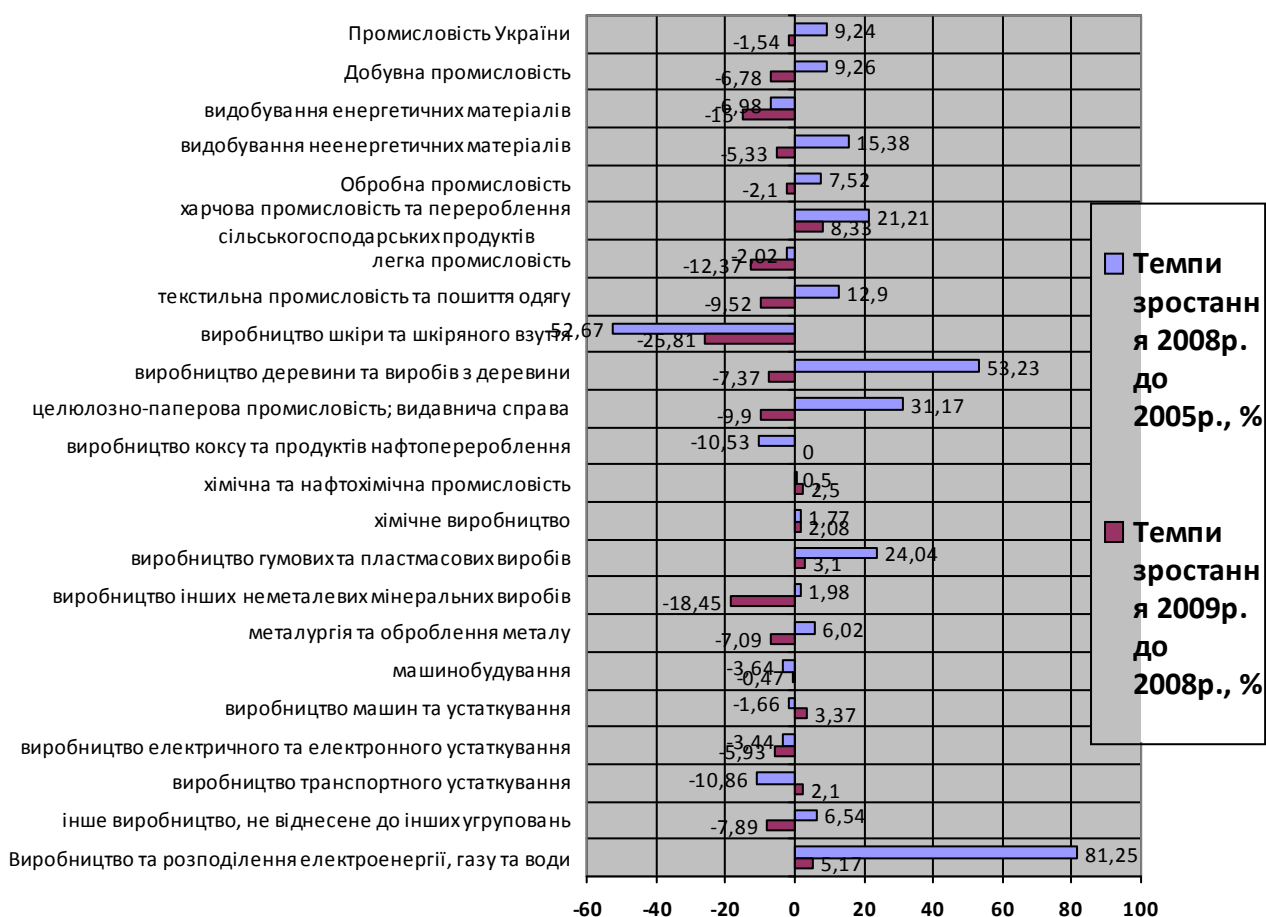

Рис. 1. Темпи зростання долі інноваційних підприємств промисловості України (2005, 2008, 2009 рр.)

Далі автором розглянуто загальний обсяг реалізованої промислової продукції за галузями промисловості України [2] за 2005, 2008 та 2009 рр., враховуючи індекс інфляції [3] і окремо обсяг реалізованої інноваційної промислової продукції та обчислено темпи зростання знайдених обсягів реалізованої, промислової взагалі

та інноваційної зокрема, продукції за досліджуваний період (табл. 3).

Одержані темпи зростання загального обсягу реалізованої промислової та інноваційної продукції підприємств промисловості України за цей період зображено на рис. 2 і 3.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Таблиця 3. Загальний обсяг реалізованої промислової продукції та обсяг реалізованої інноваційної продукції, враховуючи індекс інфляції (2005, 2008, 2009 рр.)

	Загальний обсяг реалізованої промислової продукції у 2005 р., тис. грн.	Загальний обсяг реалізованої промислової продукції у 2008 р., тис. грн.	Загальний обсяг реалізованої промислової продукції у 2009 р., тис. грн.	Темпи зростання 2008 р. до 2005 р., %	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., %	Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2005 р., тис. грн.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2008 р., тис. грн.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції у 2009 р., тис. грн.	Темпи зростання 2008 р. до 2005 р., %	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., %	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., %
Промисловість України	384544261,5	488101530,5	366408297,9	26,93	-24,93	24995377	28797990,3	17587598,3	15,21	-86,71	-89,93
Добування промислових видобування енергетичних матеріалів	34394388,89	49381780	35091915	43,58	-28,94	1857297	246908,9	210551,49	-86,71	-14,73	-14,73
видобування енергетичних матеріалів	18291933,33	...	...	...	...	274379	9903,9	2502,4	-96,39	-74,73	-74,73
видобування неенергетичних матеріалів	16318742,27	2633888,89	16003769,23	61,37	-39,23	1582918	237005	208049	-85,03	-12,22	-12,22
Обробка промислових харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів	301191897,4	370721532,5	267305347,7	23,08	-27,90	22890584,2	28545558	17374847,6	24,70	-39,13	-39,13
харчова промисловість та переробка сільськогосподарських продуктів	60575903,39	69523475,61	68716675	14,77	-1,16	3573978,3	2850462,5	2748667	-20,24	-3,57	-3,57
легка промисловість	3703603,448	3337016,667	2820158,333	-9,90	-15,49	107404,5	60066,3	67683,8	-44,07	12,68	12,68
текстильна промисловість та пошиття одягу	2609700	2097070	1939848	-19,64	-7,50	67852,2	41941,4	48496,2	-38,19	15,63	15,63
виробництво шкіри та шкіряного взуття	1040850	1208326,667	872163,6364	16,09	-27,82	39552,3	18124,9	19187,6	-54,17	5,86	5,86
виробництво деревини та виробів з деревини	2554085,714	3401153,846	2972750	33,17	-12,60	71514,4	44215	23782	-38,17	-46,21	-46,21
целюлозно-паперова промисловість, видавничя справа	7265787,5	8693651,376	8368497,826	19,65	-3,74	813768,2	947608	384950,9	16,45	-59,38	-59,38
виробництво коксу та продуктів нафтопереробки	38413594,44	41890331,58	30517717,91	9,05	-27,15	691444,7	795916,3	2044687,1	15,11	156,90	156,90
хімічна та нафтохімічна промисловість	25203314,2	29842503,7	23290400	18,41	-21,96	4435783,3	1611495,2	698712	-63,67	-56,64	-56,64
хімічне виробництво	19106599,01	22152282,98	16397003,45	15,94	-25,98	3859533	1041157,3	475513,1	-73,02	-54,33	-54,33
виробництво гумових та пластмасових виробів	6130322,34	8032928,169	7199961,29	31,04	-10,37	576250,3	570337,9	223198,8	-1,03	-60,87	-60,87
виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	11910833,33	19206668,75	11515360	61,25	-40,04	464522,5	614613,4	287884	32,31	-53,16	-53,16
металургія та обробка металу	96644400	121595248,8	74137926,03	25,82	-39,03	3382554	10214000,9	5412068,6	201,96	-47,01	-47,01
Машинобудування	50294948,9	66617872,02	41915289,23	32,45	-37,08	9153680,7	11191802,5	5449887,6	22,27	-51,31	-51,31
виробництво машин та устаткування	17675793,99	20495100,86	16442487,72	15,95	-19,77	3234670,3	2377431,7	1874443,6	-26,50	-21,16	-21,16
виробництво електричного та електронного устаткування	9600531,765	12929356,69	11250225,68	34,67	-12,99	1632090,4	2029909	1665033,4	24,37	-17,97	-17,97
виробництво транспортно-го устаткування	23047956,99	33420994,09	14040519,12	45,01	-57,99	4286920	6784461,8	1909510,6	58,26	-71,85	-71,85
Інші галузі промисловості	...	5667842,105	3625697,183	...	-36,03	...	215378	257424,5	...	19,52	19,52
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	49499160	...	...	...	...	247495,8	5523,4	2199,2	-97,77	-60,18	-60,18

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

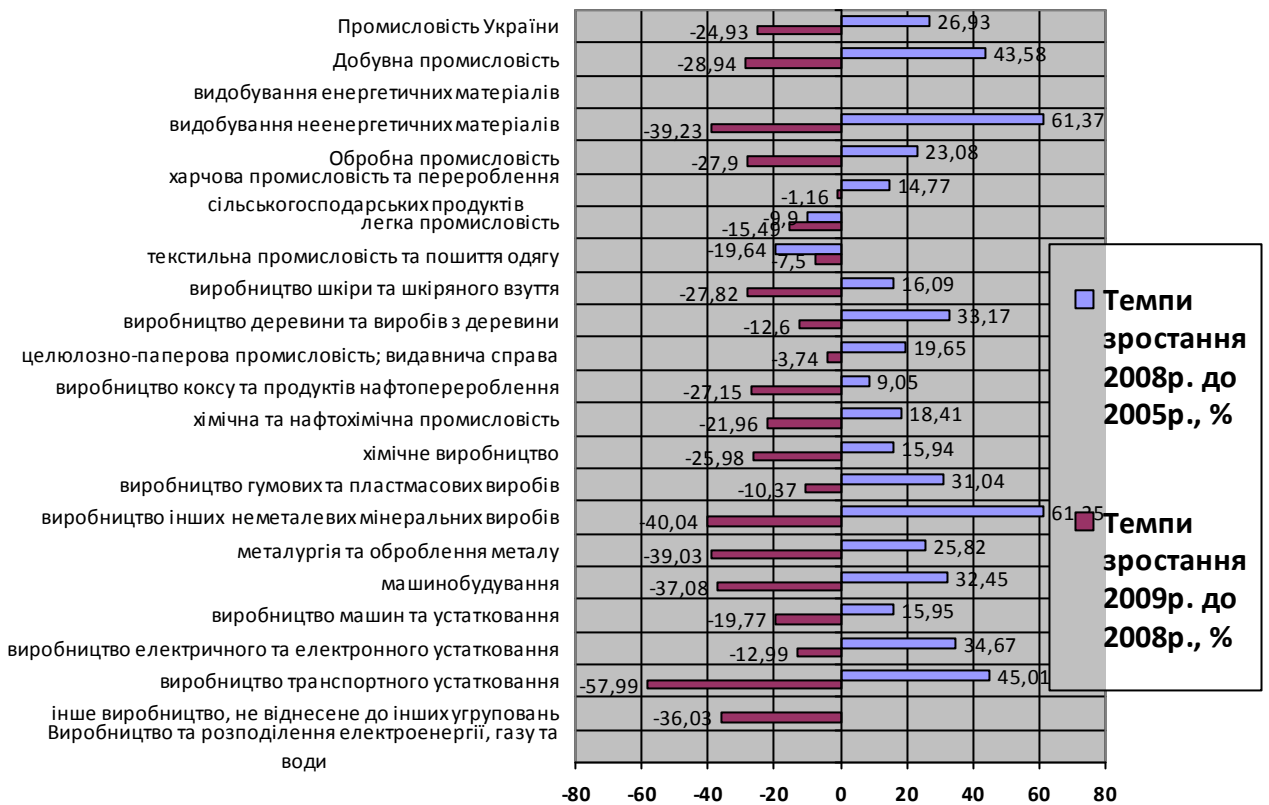

Рис. 2. Темпи зростання загального обсягу реалізованої промислової продукції враховуючи індекс інфляції (2005, 2008, 2009рр.)

Рис. 3. Темпи зростання обсягу реалізованої інноваційної продукції враховуючи індекс інфляції (2005, 2008, 2009рр.)

Таблиця 4. Розподіл загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, враховуючи індекс інфляції (2005-2008-2009рр.)

	Розподіл витрат у 2005 р., млн. грн.	Розподіл витрат у 2008 р., млн. грн.	Розподіл витрат у 2009 р., млн. грн.	У % до загального обсягу у 2005 р.	У % до загального обсягу у 2008 р.	У % до загального обсягу у 2009 р.	Темпи зростання 2008 р. до 2005 р., %	Темпи зростання 2009 р. до 2008 р., %
Всього	5751,6	7 536,71	4 448,29	100	100	100	31,04	-40,98
У т. ч. за напрямками								
дослідження і розробки	612,3	781,43	473,76	10,6	10,4	10,7	27,62	-39,37
внутрішні НДР	...	602,47	354,37	...	8	8	...	...
зовнішні НДР	...	178,96	119,40	...	2,4	2,7	...	...
придбання нових технологій ¹	243,4	265,04	64,85	4,2	3,5	1,4	8,89	-75,53
з них								
придбання виключних майнових прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів	68,9	...	...	1,2	...	...	...	...
виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва ²	991,7	...	...	17,3	...	...	...	...
придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати, пов'язані із впровадженням інновацій ³	3149,6	4 816,28	4 974,70	54,8	63,9	62,6	52,92	-42,21
маркетинг, реклама ⁴	376,7	...	...	6,5	...	...	...	...
Інші	377,9	1 673,96	1 126,13	6,6	22,2	25,3	342,96	-32,73

¹ 2007 р. - придбання інших зовнішніх знань.

² 2007 р. - придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

³ 2007 р. показник віднесено до інших витрат.

⁴ 2007 р. показник віднесено до інших витрат.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

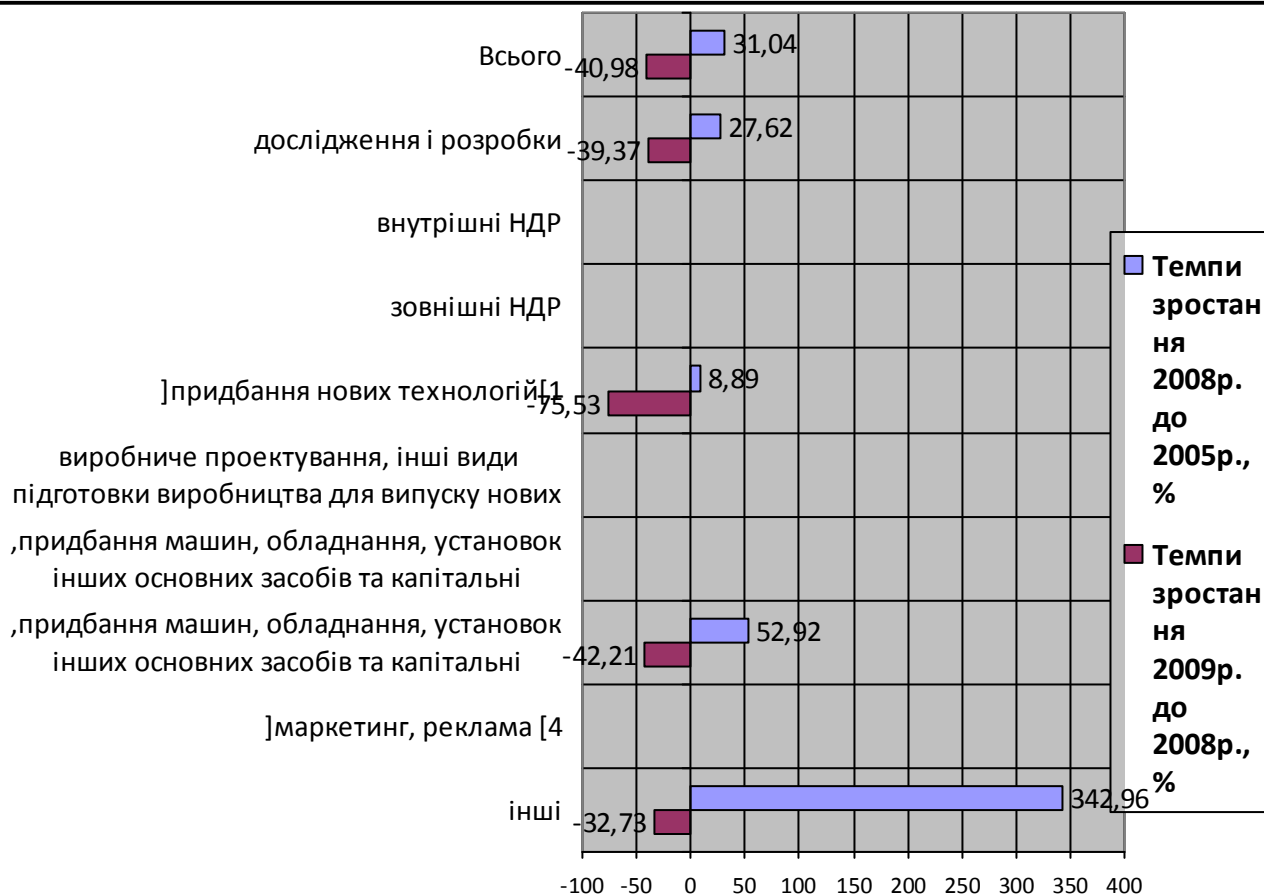

Рис. 4. Динаміка темпів зростання загального обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності підприємств Промисловості України (2005, 2008, 2009 р.р.)

Висновки. Кризові явища 2008–2009 рр. спричинили спад споживання інноваційної продукції (28 797 990,3 тис. грн. – 2008 р.; 17 587 598,7 тис. грн. – 2009 р., загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції, враховуючи індекс інфляції). Така сама динаміка спостерігається і у кількості інноваційних підприємств промисловості України (1397 – 2008 р., 1411 – 2009 р.). Важливим чинником підвищення інноваційного рівня України є освоєння та застосування прогресивних технологій та наукоємної продукції. Необхідно створювати спеціальні програми з підвищення інноваційної комплектуючої розвитку галузей промисловості України, забезпечити впровадження новітніх енергоефективних технологій і обладнання. Ці програми передбачають:

- скорочення обсягів використання паливно-енергетичних ресурсів, природних ресурсів, води та збільшення частки нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії при виробництві товарів та наданні послуг;
- підвищення рівня енергетичної безпеки України шляхом зниження показника енергоемності ВВП, наблизивши його до рівня розвинених країн світу;
- зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Впровадження запропонованих заходів сприятиме функціонуванню науково-дослідних установ і підприємств, що впроваджують новітні технології; стимулюватиме збільшення інвестицій у науково-дослідні установи та науковоорієнтовані галузі.

Література

1. Програма економічних реформ на 2010–2014 роки: Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава / Комітет з економічних реформ при Президентові України. – С. 49.
2. Наукова та інноваційна діяльність в Україні: Стат. зб. – К.: Держкомстат України, 2010. – 344 с.
3. <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

Р.В. Устенко ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИННОВАЦИОННОЙ СИСТЕМЫ В УКРАИНЕ

Дан анализ национальной инновационной системы Украины. Рассмотрены отрасли промышленности Украины по признакам инновационной активности и исследованы темпы роста показателей, учитывая индекс инфляции. Установлено, что спад темпов роста динамики реализованной продукции приводит к уменьшению затрат на инновационную деятельность.

УДК 378 (447):33

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ТА ІННОВАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

С.Г. Натрошвілі, канд. екон. наук,
Київський національний університет технологій та дизайну

Постановка проблеми. Починаючи з останньої чверті ХХ ст. переважна більшість розвинених країн перейшли на рейки так званої інноваційної моделі розвитку, рухаючись до постіндустріальної економіки. За таких умов основним джерелом вартості стає раціональне використання інтелектуального ресурсу (або інтелектуального капіталу), який значною мірою формується завдяки якійсній роботі сфери професійної (перш за все вищої) освіти.

Таким чином, набувають особливої значущості проблема забезпечення стійкого розвитку сфери вищої освіти відповідно до світових стандартів та надзвичайна актуальність досліджень ресурсного (зокрема, інвестиційного та інноваційного) забезпечення розвитку сфери вищої освіти. Динаміка і структура інвестицій, укладених у розвиток вищих навчальних закладів, визначатимуть майбутні параметри самої вищої освіти та її спроможність вирішувати окреслені вище завдання.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. У наукових працях обґрунтована виняткова значущість вищої освіти у забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку сучасної держави, підтримці високої духовності суспільства, поширенні культури [1]. Система вищої освіти, на противагу іншим освітянським сферам, покликана навчити працівника мислити і діяти творчо в умовах реальних викликів та ризиків, вміти застосовувати здобуті знання і навички до нестандартних ситуацій, володіти сучасними (у тому числі інформаційно-комунікаційними) технологіями, адже гармонійний розвиток перспективних складових забезпечуватиметься в межах концепції розвитку так званої креативної економіки, яка характеризується панівним положенням людської творчості (креативу) над іншими видами діяльності в процесі виробництва суспільних благ [2]. У креативній економіці основою динаміки господарювання стає активне використання творчих здібностей людини і колективів людей, серед яких ключову роль займають знання, здібності, ініціатива, нестандартне мислення, спроможність продукувати адаптовані до умов дійсності ідеї і новації.

Проаналізовано стан і умови інвестиційного забезпечення вищих навчальних закладів. Визначено основні тенденції формування інвестиційного процесу у сфері вищої освіти. Показано роль інвестицій у підвищенні якості освітніх послуг у системі вищої освіти.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційне забезпечення, розвиток сфери вищої освіти, інвестування освітніх технологій.